

4. VERDENSBANKENS OG VALUTAFONDENS ÅRSMØDE I KØBENHAVN 1970

For at forhindre en gentagelse af 1930'ernes økonomiske krise tog USA under anden verdenskrig initiativ til at etablere et nyt økonomisk fastkurssystem, der skulle udvikles inden for en liberal økonomisk verdensorden, og som i modsætning til 1930'ernes konfliktskabende protektionisme skulle bidrage til at skabe stabilitet, fri konvertibilitet og økonomisk vækst. Det nye økonomiske system er blevet benævnt Bretton Woods-systemet, da det blev grundlagt med udgangspunkt i en konference afholdt i 1944 i byen Bretton Woods i New Hampshire, USA.⁵⁴⁸

Et bærende princip i Bretton Woods-systemet var, at den amerikanske dollar blev gjort til international handelsvaluta, idet USA – for at skabe international tillid til den amerikanske møntenhed – samtidig gav tilsagn om, at dollaren til enhver tid kunne veksles til guld. Dermed blev andre landes valuta knyttet til dollaren, idet der blev fastlagt et bestemt valutakursforhold. I tilslutning til konferencen etableredes Verdensbanken (The International Bank for Reconstruction and Development, Den Internationale Bank for Genopbygning og Udvikling) og Valutafonden (The International Monetary Fund, Den Internationale Valutafond). Førstnævnte skulle yde lån til lande, hvis økonomi var for svag til at bære den omkostningstunge og ofte meget langvarige genopbygning efter verdenskrigens ødelæggelser, mens sidstnævnte skulle bidrage til at løse mere akutte problemer, som de enkelte lande måtte have med deres betalingsbalance. Intentionen med Verdensbankens og Valutafondens etablering var med andre ord at hjælpe medlemslandene igennem efterkrigstidens økonomiske vanskeligheder for at undgå fornyet økonomisk protektionisme. Alle lande kunne i princippet tage del i Valutafonden, men det enkelte lands indflydelse afhang af, hvor stort et

548 Knut Einar Eriksen og Helge Øysten Pharo, *Kald krig og internationalisering 1949-1965*. Norsk utenrikspolitikk historie, bd. 5 (Universitetsforlaget, 1997), s. 114-115.

indskud det skød ind i institutionen. Det betød, at kapitalstærke lande havde stor indflydelse i Valutafonden. Da USA havde indskudt det største beløb, var USA den mest indflydelsesrige nation.⁵⁴⁹

Under den kolde krig blev det fra især den politiske venstrefløjs side ofte anført, at de kapitalstærke lande stod stærkest i banken, og at banken derfor var et redskab for kapitalen. Desuden blev det fra samme side hævdet, at bankens udlånsvirksomhed i højere grad afspejlede de industrialiserede landes interesser end ulandenes. Helt konkret handlede det ifølge venstrefløjen, såvel den danske som den internationale, om, at banken ønskede ”international specialisering og arbejdsdeling samt fri bevægelse for varer og kapital”.⁵⁵⁰ Det skabte derfor opsigt i danske venstreorienterede miljøer, da det i begyndelsen af 1970 blev offentliggjort, at Verdensbanken og Valutafonden skulle afholde deres årsmøde i Danmark. Dertil kom, at bankens direktør var USA's fhv. forsvarsminister Robert McNamara, der i offentligheden blev tilskrevet en betydelig del af ansvaret for den efterhånden stærkt kritiserede amerikanske politik i Vietnamkrigen. Dermed blev kritikken af Verdensbanken vævet sammen med kritikken af Vietnamkrigen.⁵⁵¹

Dette kapitel redegør for PET's overvågning af og indhentning af oplysninger fra de politiske miljøer, der af efterretningstjenesten forventedes at ville foranstalte uro i forbindelse med Verdensbankens og Valutafondens årsmøde i København i dagene fra den 21. til 25. september 1970. Følgende spørgsmål søges besvaret: Hvad var PET's opgaver, og hvori bestod efterretningstjenestens overvågning? Hvem deltog ifølge PET's oplysninger i aktionerne under årsmødets afholdelse, og hvori bestod disse? Hvor mange kilder havde PET i de overvågede miljøer, og hvilke metoder benyttede PET sig af op til og under urolighederne? Hvorledes bedømte den politiske ledelse og PET efterfølgende tjenestens indsats, og hvilken betydning fik begivenheden for PET's fortsatte virke?

Fremstillingens kildegrundlag er først og fremmest PET's emnesag om de såkaldte verdensbankuroligheder. Sagen er bevaret i sin helhed, og det er derfor muligt at give et forholdsvis præcist signalement set fra PET's perspektiv. Desuden er anvendt enkelte andre emnesager i PET's arkiv samt nogle af Kommis-

549 Vedrørende den nye økonomiske verdensorden, herunder om Verdensbanken og Valutafonden, se Charles P. Kindleberger, *A Financial History of Western Europe* (George Allen & Unwin, 1985).

550 Citeret efter Poul Villaume, *Lavvækst og frontdannelse 1970-1985*, s. 57.

551 Den danske debat om og kritik af USA's krigsførelse i Vietnam er skitseret kortfattet i *Danmark under den kolde krig*, bd. 2, s. 57-63; jf. Kenneth Lund, ”Papirkrigerne: Pressens Vietnamkrig 1964-1973”, Klaus Petersen & Nils Arne Sørensen (red.), *Den kolde krig på hjemmefronten* (Syddansk Universitetsforlag, 2004), s. 191-206.

sionens vidneafhøringer. Endvidere er referaterne fra Embedsmændenes Sikkerhedsudvalg og Regeringens Sikkerhedsudvalg benyttet. Endelig er der inddraget samtidige dagbladsartikler.

PET's opdrag

Formålet med PET's efterretningsvirksomhed i forbindelse med årsmødet var dobbelt. For det første skulle PET medvirke til, at praktiske, men nødvendige sikkerhedsforanstaltninger blev bragt i orden. For det andet var det en opgave for PET at forsyne Københavns Politi med oplysninger om planlagte aktioner, så sidstnævnte kunne håndtere den uro, man antog trods alt ville opstå.⁵⁵²

Hvad angår den første opgave, fremgår det, at efterretningstjenesten fra slutningen af 1969 og frem løbende havde kontakt med Danmarks Nationalbank, der stod som arrangør af årsmødet. Sammen med Nationalbanken og Verdensbankens egen sikkerhedsmedarbejder blev det drøftet og planlagt, hvorledes man skulle bevogte de lokaliteter, der skulle anvendes, ligesom spørgsmål vedrørende færdsels- og parkeringsforhold blev diskuteret. Udenrigsministeriets protokolchef deltog i nogle af disse møder og foreslog på et tidspunkt helt at forbyde demonstrationer, da sådanne kunne genere de delegerede. PET var afvisende, og forslaget blev ikke bragt op igen.⁵⁵³

Desuden stod PET i forbindelse med Nationalbanken, når det gjaldt sikkerhedsmæssige foranstaltninger i forbindelse med selskabelige arrangementer under årsmødet, men også ved booking af hoteller. Det handlede i praksis om, hvordan og på hvilke tidspunkter man skulle transportere delegerede og deres ægtefæller til og fra Det Kongelige Teater, Tivoli m.v. Og det handlede om at hemmeligholde, hvor gæsterne skulle bo, så at de ikke kunne blive opsøgt af aktivisterne.⁵⁵⁴ Endelig var der navnlig i de sidste måneder op til årsmødets afholdelse tæt kontakt mellem PET og Bellacentrets ledelse, idet arrangørerne af mødet ønskede at sikre sig mod, at det betydelige antal tolke og øvrige ekstra

552 Kommissionens arkiv, RB: 21. maj 2002.

553 PET, emnesag: "Referat af møde den 4. november i Det tilsynsførende udvalg vedrørende årsmødet 1970", 7. november 1969; "Vedrørende møde i "Det tilsynsførende udvalg vedrørende årsmødet" i Den Internationale Verdensbank og Valutafond i København i dagene fra 21/9 1970 og fremefter", 11. november 1969.

554 PET, emnesag: Skrivelse fra Nationalbanken til PET, 10. november 1969; PET, emnesag: "Vedr.: Verdensbankmødet i København", 3. august 1970.

personale, der blev ansat, ikke stod i forbindelse med den yderste venstrefløj. Såfremt Bellacentrets personale bemærkede mistænkelig adfærd uden for centret, foretog PET i samarbejde med Københavns Politi undersøgelser heraf.⁵⁵⁵

PET's indhentning af oplysninger

PET's allertidligste viden om det forestående årsmøde tilgik tjenesten i marts måned 1969, det vil sige cirka 1½ år før mødets afholdelse.⁵⁵⁶ I de følgende måneder udfoldede PET – og flere af PET's kilder – en betydelig indsats for at finde ud af, i hvilket omfang og på hvilken vis den politiske venstrefløjs aktivister ville markere årsmødet. En gennemgang af sagens akter viser, at PET i den periode modtog oplysninger fra knap to håndfulde kilder samt en række udenlandske tjenester, idet én af dem meddelte, at dens oplysninger ”kommer fra en personlig ven”, som det hed. Dertil kom, at PET selv havde to medarbejdere, der fremstod som aktivister i miljøet.⁵⁵⁷ En meget stor andel af PET's oplysninger – det antages at være noget over halvdelen – tilgik PET gennem en bestemt kilde. To gange var de oplysninger, der leveredes til PET, optaget med båndoptager. Under urolighederne foretog politiet endvidere en aflytning af en ulovlig radiosender, der var placeret i ”Huset” i Magstræde. Endelig fik PET oplysning gennem en igangværende telefonaflytning af det trotskistiske miljø.

Når en betydelig del af PET's kildeoplysninger antagelig stammede fra én person, havde det formentlig sin væsentligste forklaring i, at denne person var meget aktiv i det politiske miljø – det trotskistiske – der indledningsvis stod som en central inspirator for urolighederne under Verdensbankens møde. PET havde på det tidspunkt kun få kilder blandt trotskisterne. Det hedder i pågældendes kildemappe, at han var ”den person, som i det største omfang skaffede informationer om verdensbankaktionerne og fremkom med dem så betids, at der kunne træffes afværge-foranstaltninger fra politiets side.” Desuden hedder det, at hans ”informationer var meget nøjagtige og detaljerede.” Endelig hed-

555 PET, emnesag: ”Vedr.: Verdensbank-mødet - ansættelse af medhjælpere”, 29. august 1970; ”Vedr.: Bankmødet”, 3. september 1970; ”Politirapport”, 10. september 1970; ”Politirapport”, 11. september 1970; ”Politirapport”, 12. september 1970; ”Politirapport”, 12. september 1970; ”Vedr.: Verdensbank-mødet - bevogtningen”, 15. september 1970.

556 PET, emnesag: ”DEN INTERNATIONALE VERDENSKBANK og VALUTAFONDs årsmøde i København i dagene 21.-25. sept. 1970”. Bilagsfortegnelse. Tekststykke vedr. bilag 1.

557 Kommissionens arkiv, RB: 21. maj 2002.

der det: ”Samarbejdet med ham har vist, at hans informationer uden betænkeligheder kunne benyttes uden at nære frygt for, at de oversteg de faktiske forhold. En egenskab, der i høj grad kom firmaet til gode i de bevægede dage under Verdensbankurolighederne.”⁵⁵⁸ Kommissionen har kunnet følge kilden i en række andre politiske bevægelser, og det er Kommissionens vurdering, at han havde en høj grad af troværdighed.

Det fremgår endvidere af det følgende, at også maoisterne i skikkelse af KUF (Kommunistisk Ungdoms Forbund) og Finn Ejnar Madsen var vigtige aktører under urolighederne, men at PET først på et relativt sent tidspunkt blev opmærksom herpå. Om det afspejler, at maoisterne spillede en begrænset rolle som arrangører, men en vigtig rolle som aktører under urolighederne, eller om PET blot ikke var opmærksom på maoisternes virke forud for årsmødets afholdelse, står uafklaret. Dette forhold er en påmindelse om, at det følgende ikke er en fuldstændig gengivelse af det passerede, men først og fremmest PET's opfattelse heraf. Samtidig er det en påmindelse om, at det er vanskeligt at give en utvetydig fremstilling af det passerede, for selvom maoisternes rolle i urolighederne bemærkedes i PET's sammenfattende rapport (jf. nedenfor), så ses det, at PET i årsrapporten for 1970 skrev: ”Dette militante maoistiske indslag i verdensbankurolighederne udgjorde kun en minimal del af den kampstyrke, som venstrefløjen mobiliserede til forstyrrelse af mødet.”⁵⁵⁹ Kilderne er i modstrid med hinanden.

Ud over at indhente oplysninger ved hjælp af kilder i de overvågede miljøer og modtage oplysning af udenlandske efterretningstjenester foretog politiet også to ransagninger af henholdsvis Kommunistisk Ungdoms Forbunds lokaler på Svanevej samt af lokaler i Suhmsgade, hvor blandt andre Arbejdernes Aktionskomité og Socialistisk Ungdoms Forum havde til huse.

Det var PET's vigtigste opgave op til og under årsmødet at forsyne Københavns Politi med oplysninger om planlagte aktiviteter, således at ordensmagten var velforberedt til at imødegå den forventede uro.⁵⁶⁰ Historien om PET's virke op til Verdensbankens og Valutafondens årsmøde er således også en historie om PET som varslingsmyndighed for ordenspolitiet.

⁵⁵⁸ PET, kildemappe.

⁵⁵⁹ PET, administrativ sag: PET's årsberetning for 1970. Afsnittet: ”Udvikling og tendenser på urofronten i 1970”, s. 20.

⁵⁶⁰ PET, administrativ sag: ”Møde med stationsledere og efterretningspersonale i de vest- og midtjyske politikredse den 28. oktober 1970 i Skive”, 10. november 1970.

Aktivistmiljøer

I midten af februar 1970 modtog PET de første oplysninger om, at dele af den politiske venstrefløj overvejede at aktionere under afholdelsen af Verdensbankens og Valutafondens årsmøde. En af tjenestens kilder, der virkede i miljøerne omkring DKP, De Danske Vietnamkomitéer og den danske sektion af Fjerde Internationale, meddelte på det tidspunkt PET, at en navngiven trotskist under et af sektionens møder havde benyttet "lejligheden til at opgejle de tilstedeværende til aktioner mod" Verdensbankens møde.⁵⁶¹ PET var således vidende om trotskisternes overvejelser, da Revolutionære Socialister få dage senere vedtog en resolution med følgende ordlyd:

"Resolution om verdensbankens kongres.

Ifølge Berlingske Tidende d. 11-1-70,holder verdensbanken møde i Khh. fra d.21 til d.25 september

Sidste gang der var finanstopmøde i Danmark,foregik det for lukkede dører på Marienlyst i nordsjælland.

Dette møde bliver ikke lukket,her er hundreder af bank- og finansfolk medbringende deres respektive damer,de stille moderes koner.

København skal bruges til at planlægge profitten,kapitalismen og imperialismens videre udvikling.

Det lille officielle Danmark logre' med halen ved officiel modtagelse på Rådhuset,gallaforestilling i Det Kongelige Teater og forlænger Tivolis åbningstid med en uge.

Selvfølgelig regner disse stille mordere,hvis våben er papir i bankbokse,ikke med ballade i det lille land,men for at sikre sig,har man dog tænkt sig at medtage sine private sikkerhedsstyrker.

200 - 300 journalister skal dække kongressens afholdelse i Bella centret.

Revolutionære Socialister-dansk sektion af 4 internationale vil organiserer venstrefløjen til massedemonstrationer og aktioner imod "de stille mordere".

Revolutionærer Socialister

-dansk sektion af fjerde internationale.

Tlf. FA 3174."⁵⁶²

561 PET, emnesag: "Vedr.: Verdensbank-mødet i København i tiden 21.-25. september 1970", 16. februar 1970.

562 PET, emnesag: "Vedr.: Verdensbank-mødet i København", 19. februar 1970, vedhæftet "Resolution om verdensbankens kongres."

Formålet med resolutionen var at få aflyst årsmødet. Såfremt det ikke lykkedes, ønskede man, at den efterfølgende presseomtale ville bidrage til at skabe en ”borgerkrigsagtig stemning inden september måned”. Ifølge PET’s kilde ønskede flertallet af sektionens medlemmer ”ikke småaktioner, men direkte konfrontation med ordensmagten i forbindelse med de foran anførte demonstrationer og aktioner.”⁵⁶³ Kort tid efter informerede Arne Nielsen Embedsmændenes Sikkerhedsudvalg herom.⁵⁶⁴

I forlængelse heraf blev PET i slutningen af april 1970 af en anden kilde informeret om etablering af Venstreoppositionens 1. maj-komité, der bestod af fem navngivne aktivister, der alle var registret af PET. Aktivisterne var fire trotskister samt en maoist. Dette tydede på, at trotskisterne var i færd med at udvide kredsen af aktivister. Et formål med komitéen var at forberede en række aktionsplaner, der planlagdes realiseret under Verdensbankens og Valutafondens årsmøde.⁵⁶⁵

De oplysninger, der tilgik PET i de følgende måneder, viste, at dele af Vietnambevægelsen nu sluttede sig til aktivisterne. I begyndelsen af maj oplyste en kilde således, at Studenternes Vietnamkomité kort tid forinden havde holdt møde med henblik på at fastlægge en strategi i forbindelse med verdensbankmødet.⁵⁶⁶ Og i slutningen af maj meddeltes det fra anden side, at De Danske Vietnamkomitéers agitations-, propaganda- og forskergrupper var i færd med ”undersøgelser vedrørende forskellige aktionsformer mod” verdensbankmødet. Ifølge PET’s oplysninger var De Danske Vietnamkomitéer ”meget opsat på”, at der blev foranstaltet ”ret kraftige aktioner, idet man i organisationens ledelse ser det som en meget stor chance til at rette et alvorligt angreb mod imperialismen.”⁵⁶⁷

Men også VS tilsluttede sig trotskisternes initiativ. Den direkte anledning synes at have været, at en fremtrædende trotskist tillige var medlem af VS, og at denne person gjorde en indsats for at bringe VS ind i det allerede etablerede aktivistmiljø. Den 26. maj blev PET under alle omstændigheder oplyst om, at VS’s forretningsudvalg havde truffet beslutning om, at partiets internationale udvalg skulle prioritere ”aktioner og andre aktiviteter i forbindelse med Verdensbankens konference.”⁵⁶⁸ Og et par uger senere forlød det fra en anden kilde i miljøet, at VS

563 PET, emnesag: ”Vedr.: Verdensbank-mødet i København i tiden 21.-25. september 1970”, 16. februar 1970.

564 UM, ESU: Referat af møde, 3. marts 1970.

565 PET, emnesag: ”Vedr.: Verdensbankens møde i København sept. 1970”, 28. april 1970.

566 PET, emnesag: ”Vedr.: Demonstrationer mod Verdensbankmødet i september 1970”, 6. maj 1970.

567 PET, emnesag: ”Vedr.: Verdensbankmødet”, 26. maj 1970.

568 PET, emnesag: ”Vedr.: Verdensbankmødet i København i september 1970”, 26. maj 1970.

ville nedsætte en studiegruppe, der – med udgangspunkt i verdensbankmødet – skulle ”beskæftige sig med den økonomiske baggrund i det monopolkapitalistiske samfund.”⁵⁶⁹ VS syntes imidlertid ikke alene at ville oplyse om Verdensbanken. I midten af august modtog PET i al fald en oplysning om, at VS ”i princippet havde godkendt tanken om voldelige demonstrationer. Af politiske årsager er denne godkendelse dog ikke officiel, og man har fra VS-side henstillet til [en navngiven person], at han ikke tager direkte del i eventuelle voldelige episoder, idet han som bekendt er medlem af partiets forretningsudvalg.”⁵⁷⁰ Oplysningen er ikke bekræftet fra anden side.

I de følgende uger forøgedes kredsen af aktivister betragteligt, og i sidste halvdel af juni 1970 berettede en af PET’s kilder, at der den 18. juni havde været afholdt møde mellem en række venstrefløjsgupperinger, der alle havde til hensigt at skabe opmærksomhed om Verdensbankens og Valutafondens årsmøde. Følgende organisationer og partier havde deltaget i mødet: Socialistisk Ungdoms Forum, De danske Vietnamkomitéer, Studenternes Vietnamaktion, Black Panther Party’s danske afdeling, Palæstina-komitéen, Fjerde Internationales danske sektion, Foreningen Danmark-Nordkorea, Venstresocialisterne og en maoistisk gruppe.⁵⁷¹ Fælles for disse grupper var, at de alle befandt sig på den politiske venstrefløj i Danmark. Det er værd at bemærke, at DKP ikke var til stede. I de mange PET-notitser før og under verdensbankkongressen findes der så godt som ingen oplysninger om DKP’s eller DKU’s rolle i urolighederne. I PET’s afsluttende redegørelse kommenteres dette forhold med, at DKP og DKU ”nok af hjertet støttede demonstrationerne, utvivlsomt også i en vis begrænset aktionsindsats, men at man klogelig undgik direkte medansvar...”. Grunden hertil skulle være, at partiet, hvis urolighederne eskalerede, kunne risikere fordømmelse fra ”folkets brede masser” og fra ”brede kredse i venstrefløjen”.⁵⁷² Dette billede af DKP og DKU’s ageren harmonerer fint med det generelle indtryk af kommunisternes virke i denne periode.⁵⁷³ Der var således primært tale om den antiimperialistiske venstrefløj, sådan som den tog sig ud i Danmark i tiden omkring 1970. Da PET, efter at Verdensbankens møde var afholdt, gjorde status over

569 PET, emnesag: ”Vedr.: Verdensbankmødet”, 2. juni 1970.

570 PET, emnesag: ”Vedr.: Verdensbank-mødet i september 1970”, 19. august 1970. Om PET’s overvågning af VS, se Kommissionens beretning, bind 7.

571 PET, emnesag: ”Vedr.: Verdensbankens møde i København”, 26. juni 1970.

572 PET, emnesag: ”SAMLET OVERSIGT over aktionsplanlægning og de deraf følgende optøjer i forbindelse med VERDENSBANKMØDET 21-25/9 1970”.

573 Se hertil kapitel 3 i dette bind.

det passerede, fremhævedes de følgende partier, organisationer og bevægelser i tjenestens endelige rapport: ”IV INTERNATIONALES danske sektion, DDV – DE DANSKE VIETNAMKOMITEER, BLACK PANTHER PARTYs danske afdeling, SUF – SOCIALISTISK UNGDOMS FORUM, STUDENTERNES VIETNAM-AKTION, PALÆSTINAKOMITEEN, DANMARK-KOREA FORENINGEN, VENSTRESOCIALISTERNE samt MAOISTISKE GRUPPER”⁵⁷⁴

Kritik af Verdensbanken

Ifølge PET's efterretninger havde aktivisterne planer om to typer af aktiviteter op til og under årsmødet.⁵⁷⁵ Forud for mødets afholdelse ønskede aktivisterne ifølge PET's akter at gennemføre en oplysningskampagne, mens aktiviteterne under mødet mere skulle have karakter af uro – også omtalt som ”egentlige militante aktioner”. Ifølge PET var billedet følgende:

Formålet med oplysningskampagnen var at kaste et kritisk lys på Verdensbanken. Ifølge en af tjenestens mest troværdige kilder – der havde deltaget i det ovenfor omtalte møde den 18. juni 1970 – var formålet at skaffe oplysninger om Verdensbanken, så det blev muligt at udfærdige plancheudstillinger og producere pjecer, der skulle uddeles under demonstrationer. Dette var et middel til at bevidstgøre befolkningen om Verdensbankens politik over for ulandene. Det hed i PET's notat: ”Det er i det hele taget hensigten gennem disse pjecer at oparbejde et had til Verdensbanken, således at folk, når aktivisterne sætter ind med direkte aktioner, bedre forstår, hvorfor der aktioneres.”⁵⁷⁶ Det materiale, som lå til grund for den kritiske oplysningskampagne, var dels bragt til veje gennem henvendelser til Verdensbanken, der selv offentliggjorde materiale om dens virke, dels var det frembragt af to udlændinge – en britisk kvinde og en afrikansk mand. Begge var trotskister.⁵⁷⁷

To væsentlige aktører i oplysningskampagnen var De Danske Vietnamkomi-

574 PET, emnesag: ”SAMLET OVERSIGT over aktionsplanlægning og de deraf følgende optøjer i forbindelse med VERDENSBANKMØDET 21-25/9 1970”.

575 PET's opfattelse af Verdensbankurolighederne som værende opdelt i en oplysningskampagne og egentlige militante aktioner er skitseret i Hans Davidsen-Nielsen, *En højere sags tjeneste. PET under den kolde krig* (Politikens Forlag, 2007), s. 151-159. Fremstillingen synes væsentligst baseret på tjenestens sammenskrivning af begivenheden.

576 PET, emnesag: ”Vedr.: Verdensbankens møde i København”, 26. juni 1970.

577 Ibid.

téer og VS.⁵⁷⁸ Vietnamkomitéerne valgte eksempelvis at udgive et særnummer af bladet Vietnam-Solidaritet under titlen ”VERDEN\$BANKEN”. Nummeret var udgivet i samarbejde med de ovenfor omtalte grupper samt Solidaritetskomitéen for Latinamerika og Spanien. Ifølge PET’s vurdering indeholdt dette blad udelukkende ensidige oplysninger om Verdensbanken.⁵⁷⁹

Hvad angik VS’s andel i oplysningskampagnen hed det i en notits af 1. september, at tidsskriftet VS-Bulletin kort forinden havde bragt en artikel af trotskist og VS’er, stud.med. Lars Hutters. Under overskriften ”Bekæmp Verdensbanken” blev det anført, at bankens præsident var Robert McNamara, ”den kendte krigsforbryder”. Desuden hed det i artiklen, at McNamara og de øvrige deltagere var den danske regerings og Københavns officielle gæster, hvorpå Hutters angav, hvor og hvornår gæsterne ville blive modtaget på Københavns Rådhus. Samtidig erindrede Hutters læserne om, at McNamara tidligere på året havde gæstet Heidelberg, hvor han var blevet overdynget med æg. Hutters nævnte endvidere, at den danske regering lagde vægt på, at årsmødet blev afholdt i ”ro og orden”, og at man fra dansk side havde overladt en del bevogtningsopgaver til sikkerhedsstyrker fra USA og Vesteuropa.⁵⁸⁰ Hutters opfordrede ikke direkte læserne til at foretage sig noget, men PET opfattede det sådan, at Hutters opildnede læserne til at gøre sig deres overvejelser. Ifølge en af PET’s kilder forsøgte VS endvidere at skaffe sig viden om Verdensbanken gennem en udenlandsk ambassade. Det vides ikke, hvorvidt henvendelsen bar frugt.⁵⁸¹

Ifølge den ovenfor nævnte kilde, der havde deltaget i mødet den 18. juni 1970, ville aktivisterne ansøge Plum-fonden om 5-10.000 kroner til at trykke de omtalte pjecer.⁵⁸² Man var – hed det i indberetningen – vidende om, at man ikke

578 PET, emnesag: ”Oversigt pr. 30/7 70 over hidtil planlagte aktioner m.v. mod Verdensbank-mødet 21-25/9 70.”, PET 30. september 1970.

579 PET, emnesag: ”SAMLET OVERSIGT over aktionsplanlægning og de deraf følgende optøjer i forbindelse med VERDENSBANKMØDET 21-25/9 1970”. Se også *VERDEN\$BANKEN*, særnummer af Vietnam-solidaritet 1970, red. af Verdensbankgruppen (ansvarshavende var Otto Sand).

580 PET, emnesag: ”Vedr.: Verdensbank-mødet 1970.”, 1. september 1970.

581 PET, emnesag: ”Vedr.: Verdensbankmødet 1970.”, 21. august 1970.

582 Vedr. Plum-fonden se Søren Hein Rasmussen, *Sære alliancer.*, s. 248. Det hedder i en anden fremstilling, at Plum-fonden, stiftet i 1967, blev oprettet af ægteparret Niels Munk Plum og Lise Plum med det formål at støtte ”arbejde ...der ligger klart til ”venstre” til det til enhver tid værende politiske centrum”. Et beløb på mindst 100.000 kroner blev uddelt årligt. Se Mikkel Plum, *Bombardér hovedkvarteret! Hvad venstrefløjen sagde, skrev og bedrev fra Stalins død til efter Murens fald* (Gyldendal, 1998), s. 43.

ville få et sådant beløb, men håbede på at modtage omkring 1.000 kroner. Desuden overvejede man at ansøge Verdensbanken om et lån. En sådan anmodning ville naturligvis blive afslået, men ifølge PET's kilde ville man da kunne benytte afslaget "i propagandamæssig øjemed".⁵⁸³ I PET's sammenfattende rapport konstateredes det, at det var lykkedes aktivisterne at få cirka 2.000 kroner i støtte fra Plum-fonden samt "fra DSF (Danske Studerendes Fællesråd) og STUDENTERRÅDET andre 2000 kroner". Endelig indløb der penge fra private donatorer og fra Giro 1616-indsamlingen, men da sidstnævnte var en del af De Danske Vietnamkomitéers kampagne, opfattedes det i miljøet som værende i strid med indsamlingens formål at finansiere udgivelsen af en pjece om Verdensbanken. Derfor blev det besluttet at udgive den ovenfor omtalte pjece som et særtryk af *Vietnam-Solidaritet*.⁵⁸⁴

Et sidste aspekt af oplysningskampagnen bestod i, at aktivisterne i tilslutning til årsmødet ønskede afholdt en konference kaldet "Kritisk Kongres" med deltagelse af udenlandske økonomer.⁵⁸⁵ Fra aktivisternes side forsøgte man angiveligt at opnå støtte fra et antal institutter under Københavns Universitet, så disse kunne finansiere de udenlandske økonomers ophold i Danmark. Ifølge PET's oplysninger havde aktivisterne fået støtte fra Sociologisk Institut. En af aktivisterne anførte på et lukket møde, at han endvidere ville kontakte universitetets rektor, professor Mogens Fog og anmode denne om økonomisk støtte. Det fremgår ikke af kildematerialet, om Fog blev kontaktet. Imidlertid ses det, at arrangørerne forsøgte at få blandt andre den kendte belgiske økonomiprofessor og internationalt ledende trotskist Ernest Mandel til København. Det lykkedes dog ikke, selvom han angiveligt på et tidspunkt havde udvist interesse herfor. PET vurderede efterfølgende, at den planlagte kritiske kongres nærmest var en fiasko.⁵⁸⁶

583 PET, emnesag: "Vedr.: Verdensbankens møde i København.", 26. juni 1970.

584 PET, emnesag: "Vedr.: Verdensbankmødet 1970.", 28. juli 1970. PET, emnesag: "SAMLET OVERSIGT over aktionsplanlægning og de deraf følgende optøjer i forbindelse med VERDENSBANKMØDET 21-25/9 1970". Jf. PET emnesag: "Vedr.: Verdensbankmødet 1970.", 27. juli 1970. Ifølge en kilderapport fra begyndelsen af september havde DSF bevilget 4.000 kroner, jf. PET, emnesag: "Vedr.: Verdensbank-mødet 1970.", 7. september 1970. For et signalement af Giro-1616-indsamlingen, se kapitel 3 i nærværende bind.

585 Denne omtaltes eksempelvis under overskriften "Kritisk kongres skal følge ...", *Information*, 29. april 1970.

586 PET, emnesag: "SAMLET OVERSIGT over aktionsplanlægning og de deraf følgende optøjer i forbindelse med VERDENSBANKMØDET 21-25/9 1970"; PET, emnesag: "Oversigt pr. 30/7 70 over hidtil planlagte aktioner m.v. mod Verdensbank-mødet 21-25/9 70.", PET 30. september 1970.

Uro

PET var fra begyndelsen af 1970 opmærksom på, at dele af den yderste venstrefløj ønskede at foranstalte uro. Under et møde i Revolutionære Socialister i februar 1970 anførte et medlem ifølge en af PET's kilder, at når oplysningsarbejdet "gennem VS-folketingsgruppen, dagblade o.s.v. havde fået tilstrækkelig presedækning, skulle man begynde planlægningen af diverse aktioner planlagt af samtlige venstreorienterede organisationer." Den pågældende talte om sabotage mod Tivoli, Det Kongelige Teater, Bellacentret og forskellige hoteller.⁵⁸⁷

Et par måneder senere blev denne oplysning bekræftet, da et skrift kaldet *Rotten* bragte en artikel betitlet "Knus Verdensbankens kongres", hvori det hed, at den revolutionære venstrefløj forberedte demonstrationer og militante aktioner. Desuden havde en ikke navngiven, men ifølge redaktionen fremtrædende aktivist udtalt følgende:

"Vi vil ikke holde os tilbage. Alle midler vil blive brugt. Intet middel er for groft. Der vil ske ting og sager, som får 27.april -demonstrationen og demonstrationerne imod "de grønne djævle" til at ligne det rene ingenting."⁵⁸⁸

På dette forholdsvis tidlige tidspunkt i efterforskningen forventede PET, at der ville komme "hundredevis af veltrænede og erfarne revolutionære aktivister" fra især Vesttyskland, Frankrig og Italien.⁵⁸⁹ Det var PET-ledelsens vurdering, at aktivisternes ønske om at blive bistået af udenlandske aktivister havde det dobbelte formål dels at høste af udenlandske erfaringer om planlægning af uro, dels at opnå hjælp under de forestående kampe. PET bemærkede således, at to navngivne personer, en trotskist og en VS'er, i løbet af 1970 var i Frankrig og Belgien, angiveligt for at hverve støtte. PET var tydeligvis optaget af, om de pågældende ville forsøge at danne en forsinket, men dansk version af den parisiske studenter-

587 PET, emnesag: "Vedr. Verdensbankmødet i København i tiden 21.-25. september 1970.", 16. februar 1970.

588 Citeret efter PET, emnesag: "Vedr: Verdensbank-mødet i København 21-25/9 1970.", 29. april 1970. Med referencen til 27. april-demonstrationen henviste den anonyme person til en stor og voldelig demonstration foran den amerikanske ambassade i 1968, mens henvisningen til "de grønne djævle" gjaldt optøjerne uden for Saga-biografien i maj 1969. Disse to begivenheder er skildret ovenfor i kapitel 3 og i Kommissionens beretning, bind 9. Budskabet fra *Rotten* blev desuden gengivet under overskriften "Bebuder militante aktioner" i *Information* 28. april 1970.

589 PET, emnesag: "Vedr: Verdensbank-mødet i København 21-25/9 1970.", 29. april 1970.

revolte fra maj 1968.⁵⁹⁰ Da PET's ledelse gjorde status over det passerede efter årsmødets afholdelse, konstateredes det imidlertid, at der kun havde været ganske få erfarne udenlandske aktivister i Københavns gader. PET vurderede dog, at de danske aktivister "uden tvivl" havde "fået værdifulde vejledninger med hjem."⁵⁹¹

En statusopgørelse fra slutningen af juli 1970 over forventede aktiviteter under årsmødet viser, at PET havde oplysninger om, at et arbejdsudvalg, der var nedsat den 18. juni 1970, havde bestemt, at studenteraktivister m.fl. skulle forsøge at opnå ansættelse som tolke og guider for de delegerede. Den viden, disse personer ville få om årsmødet, skulle da anvendes til at ødelægge årsmødet "indefra."⁵⁹² Desuden havde arbejdsudvalget ifølge PET's oplysninger til hensigt, at aktivisterne skulle udlægge partisansøm de steder, hvor de delegerede måtte bevæge sig, at foranstalte personlig overlast mod de delegerede ved eksempelvis at kaste poser med maling på dem samt at forstyrre de delegerede på deres hoteller eller foretage telefonchikane. Desuden var det aktivistersnes plan at samle en del af aktiviteterne omkring McNamara, der opfattedes som en hovedfjende. Der skulle også gennemføres demonstrationer, når de delegerede deltog i selskabelige arrangementer (modtagelse på Københavns Rådhus, teaterforestilling på Det Kongelige Teater og arrangementerne i Tivoli). Endelig var det planen at knuse ovenlysruderne i Bellacentret for derpå at kaste ildelugtende stoffer ind i centret. I den forbindelse skulle centrets luftanlæg inficeres med ildelugtende stoffer. På dagen for årsmødets begyndelse, den 21. september, var der arrangeret en demonstration med "efterfølgende aktioner" uden for Bellacentret. Endelig havde PET ubekræftede oplysninger om, at nogle aktivister havde til hensigt at nedbrænde Bellacentret i slutningen af august 1970, det vil sige tre uger forud for mødets afholdelse.⁵⁹³

I august foreslog en af de erfarne aktivister på et møde i kollektivet Maos Lyst, at

590 Oprøret er kortfattet skitseret i Morten Bendix Andersen og Niklas Olsen, "Arven fra 68" i Morten Bendix Andersen og Niklas Olsen (red.), 1968. *Dengang og nu* (Museum Tusulanums Forlag, 2004), s. 9-28, her s. 18.

591 PET, emnesag: "Vedr.: Verdensbank-mødet 1970.", 11. september 1970; PET, emnesag: "Vedr.: Den danske sektion af IV. Internationales deltagelse i demonstrationerne mod Verdensbankens møde i august.", 13. august 1970; jf. PET, emnesag: "SAMLET OVERSIGT over aktionsplanlægning og de deraf følgende optøjer i forbindelse med VERDENSBANKMØDET 21-25/9 1970".

592 PET, emnesag: "Oversigt pr. 30/7 70 over hidtil planlagte aktioner m.v. mod Verdensbank-mødet 21-25/9 70.", PET 30. september 1970.

593 PET, emnesag: "Oversigt pr. 30/7 70 over hidtil planlagte aktioner m.v. mod Verdensbank-mødet 21-25/9 70.", PET 30. september 1970. Rygtet omtales i artiklen "Aktivister vil sætte ild på Bella Centret", *B.T.*, 8. juni 1970.

man benyttede en lastvogn under en af demonstrationerne, og at der på lastvognens lad blev opstillet en galge, hvorefter en domstol skulle dømme McNamara til døden, idet man afslutningsvis skulle hænge en figur.⁵⁹⁴ Ifølge samme opgørelse var det desuden aktivisternes plan at komme i slagsmål med politiet under den indledende demonstration foran Bellacentret den 21. september. Ifølge PET's oplysninger skulle aktivistgrupper "forsøge at bryde igennem" politiets kæde om centret,

"og komme så tæt på centret, at man med sten og andet kasteskyts kan knuse ruder m.v. For en sikkerheds skyld vil aktivisterne medbringe boltsakse til overklipping af eventuelle pigtrådsspærringer. Det hedder i en hertil indgået oplysning, at "Bellacentret" efter den 21/9 kun vil være en nedbrændt ruin."⁵⁹⁵

Det bemærkedes endvidere, at der var planlagt en aktion uden for Det Kongelige Teater, hvor de delegerede skulle overvære en gallaforestilling. Aktivisterne planlagde nu et gadeteater, "og når gæsterne ankommer til aftenens forestilling, skal de bombarderes med rådne æg, tomater, maling o.lign."⁵⁹⁶ Den 13. september anmeldte således Lars Hutters til politiet, at De Studerendes Vietnamaktion agtede at afholde et protestmøde i form af et teaterstykke foran Det Kongelige Teater tirsdag den 22. september mellem 19.30 og 21.30. Aftenens stykke var skrevet af Rosa Luxemburg og var betitlet "Alt roligt i Berlin".⁵⁹⁷

PET orienterede løbende relevante myndigheder om de planlagte initiativer, og Nationalbanken var tydeligvis bekymret over udsigten til uroligheder. På et møde i Embedsmændenes Sikkerhedsudvalg den 30. juni spurgte således nationalbankdirektør Erik Hoffmeyer, om man burde overveje at aflyse årsmødet, hvilket havde været det oprindelige mål fra trotskistisk side. Dette afviste Arne Nielsen dog.⁵⁹⁸

Aktivisternes organisering og kampteknik

Blandt de øvrige oplysninger, som PET noterede, var aktivisternes forven-

594 PET, emnesag: "Vedr.: Verdensbankmødet 1970.", 5. august 1970.

595 PET, emnesag: "Oversigt pr. 17/8 70 over aktioner m.v. mod Verdensbankmødet 21-25/9 70.", 17. august 1970.

596 Til gengæld havde aktivisterne ifølge PET's oplysninger truffet beslutning om ikke at aktionere mod Tivoli, da de i givet fald risikerede at påkalde sig befolkningens vrede. PET, emnesag: "Oversigt pr. 17/8 70 over aktioner m.v. mod Verdensbankmødet 21-25/9 70.", 17. august 1970.

597 PET, emnesag: Lars Hutters til Politiets Udrykningstjeneste, 13. september 1970.

598 UM, ESU: Referat af møde, 30. juni 1970.

tede kampteknik. I SUF's lokaler i Suhmsgade meddelte en "ikke-identificeret mandsperson" den 7. september 1970, at han havde studeret politiets taktik ved demonstrationer. På baggrund af disse iagttagelser foreslog den pågældende, at aktivisterne indsatte et ordensværn på det sted, hvor man måtte forvente, at politiet ville indsætte sin kile. Formålet skulle være at forhindre politiets indsats. Lykkedes det ikke, skulle demonstranterne sprede sig, men på en sådan måde, at politiet ville følge efter. På det tidspunkt hvor politiets kile skønnedes at være tilstrækkelig tynd, skulle demonstranterne samles et på forhånd aftalt sted. Derpå skulle man på ny angribe det oprindelige mål. I forlængelse heraf hed det i kildens beretning:

"Beslutningen om oprettelsen af et ordensværn blev udsat til et senere møde, men deltagerne blev opfordret til at udbrede kendskabet til ovennævnte taktik, og det blev i samme forbindelse nævnt, at var man to eller flere alene med en politimand, da skulle han selvfølgelig overfaldes."⁵⁹⁹

En anden navngiven person anbefalede aktivisterne at medbringe våde klude til at holde for ansigtet, idet man måtte forvente, at politiet ville benytte tåregas. En tredje navngiven person, der var VS'er og maoist, anbefalede, at demonstranterne under kampene benyttede partisansøm og kastede cykler ud foran de biler, der fragtede de delegerede. Han opfordrede endvidere til, at demonstranterne skulle gebærde sig på en sådan måde, at "Mødedeltagerne skal rejse fra landet med det indtryk, 'at Danmark er et lorteland fyldt med socialister og røde svin, hvor politiet ingen magt har."⁶⁰⁰

Få dage senere stillede en af de erfarne demonstranter ifølge en af PET's kilder forslag om, at man indkøbte hjelme til beskyttelse under de forestående kampe.⁶⁰¹ Og endnu få dage senere blev der truffet beslutning om oprettelse af de ovenfor omtalte ordensværn. Mere konkret besluttedes det at oprette et antal ordensværn, der hver især skulle have omtrent 30 aktivister. En gruppe skulle danne et værn omkring en højttalervogn, så aktivisterne uforstyrret kunne meddele sig til offentligheden. En anden gruppe skulle foretage visse skinaktioner med henblik på at tiltrække sig politiets opmærksomhed, mens de resterende grupper skulle sprede sig ud i omkringliggende frakørselsgader, "hvor de ved hjælp af udkastede cykler, maling i plasticposer m.v. skal standse de delegerede

599 PET, emnesag: "Vedr.: Verdensbank-mødet 1970.", 7. september 1970.

600 Ibid.

601 PET, emnesag: "Vedr.: Verdensbanken.", 11. september 1970.

redes biler, senere passagererne og i det hele taget forsinke gæsternes ankomst til middagen ... så meget som muligt...". Planen var endvidere, at denne aktion skulle udvides, så man kunne komme i konflikt med politiet, hvorefter andre demonstranter kunne genoptage chikanerierne mod de delegerede.⁶⁰² I et papir udfærdiget efter urolighederne noterede PET, at der i alt havde været syv ordensværn, og at aktivisterne havde forsøgt at styre slagets gang ved hjælp af radiokommunikation.⁶⁰³

Den 16. september 1970 meddelte dagbladet *Information* imidlertid, at Verdensbankgruppen over for avisen havde oplyst, "at man på forhånd har sikret sig et fredeligt forløb" af demonstrationerne.⁶⁰⁴ To dage senere hed det i samme avis, at Verdensbankgruppen havde organiseret diverse vagtværn for at "hindre demonstranter i at forløbe sig for derved at give politiet lejlighed til at slå hårdt ned."⁶⁰⁵

Endelig var der spørgsmålet om, hvordan aktivisterne ville organisere kampene. En PET-kilde oplyste, at SUF's kontorer i Suhmsgade formentlig ville blive samlingssted for udenlandske deltagere: "Herfra vil de blive dirigeret til de steder i byen, hvor der er brug for deres indsats i forbindelse med demonstrationer m.v."⁶⁰⁶ Desuden besluttedes det angiveligt på et "husmøde" i "Huset" i Magstræde den 10. september, at dets lokaler og faciliteter fra den 14. september blev stillet til rådighed for Verdensbankgruppen.⁶⁰⁷ En anonym henvendelse til politiet om, at der blev udleveret knipler til aktivister i nogle lokaler i Suhmsgade, gjorde, at politiet efterfølgende fik en retskendelse til at ransage lokalerne, hvor Arbejdernes Aktionskomité, Socialistisk Ungdoms Forum og Ungdomscentret havde til huse. Den 22. september ransagede politiet derfor lokalerne, men disse var menneskeforladte, og der blev intet mistænkeligt fundet.⁶⁰⁸

602 PET, emnesag: "Verdensbank-mødet 1970.", 17. september 1970.

603 PET, emnesag: "Underbilag V. Strategi m.v. Verdensbankmødet. Verdensbankmødet 1970. Den af aktivisterne anvendte strategi." 7. september 1970.

604 "Løfte om at undgå vold ved Verdensbank-demonstration", *Information*, 16. september 1970.

605 Citeret efter "Demonstranter mod Verdensbanken vil danne deres eget vagtværn", *Information*, 18. september 1970; jf. "Meddelelse fra demonstranter" udsendt via Ritzaus Bureau, hvor Verdensbankgruppen udtalte, at mediernes omtale af forestående voldelige aktioner var udtryk for misforståelse og fordrejninger: "Vi betragter diskussion om vold i denne sag som et forsøg på at undgå omtale af det væsentlige, nemlig Verdensbankens faktiske virke", optrykt i *Kristeligt Dagblad*, 19.-20. september 1970.

606 PET, emnesag: "Verdensbank-mødet.", 20. august 1970.

607 PET, emnesag: "Verdensbank-mødet 1970", 11. september 1970.

608 PET, emnesag: "Politirapport", 22. september 1970. Ransagningskendelse foreligger og indehaverne af lokalerne blev efterfølgende gjort bekendt med ransagningen.

Korrespondance med udenlandske tjenester

Gennem 1970 korresponderede PET med ti vesteuropæiske og to oversøiske efterretningstjenester, idet PET udbad sig de oplysninger, som disse landes tjenester måtte være i besiddelse af, hvad angik udenlandske aktivisters eventuelt planlagte aktiviteter i København. Desuden ønskede PET at blive informeret, hvis de udenlandske tjenester bemærkede, at aktivister rejste til Danmark.⁶⁰⁹ De modtagne svar viser, at kun et fåtal af PET's udenlandske samarbejdspartnere gav PET anvendelige oplysninger. Enten havde de udenlandske tjenester ingen oplysninger, eller også undlod de at overdrage PET deres viden. Det vil fremgå nedenfor, at politiet under verdensbankmødet kun anholdt syv udenlandske statsborgere, og at en af disse var fast bosiddende i Danmark. Det kunne tyde på, at udenlandske aktivister kun spillede en begrænset rolle under optøjerne, og at udenlandske myndigheder derfor kun havde lidt information at dele med PET.

Der var kun to udenlandske tjenester, der kom til at spille en rolle for PET's arbejde op til verdensbankurolighederne. Den ene var vesteuropæisk, den anden oversøisk. Samarbejdet med den vesteuropæiske tjeneste aktualiseredes, da PET i midten af 1970 gennem en anden udenlandsk tjeneste blev oplyst om, at en navngiven udenlandsk kvinde, der skulle være trotskist, angiveligt var ansat i Verdensbanken, og at hun skulle stå i kontakt med danske trotskister frem til Verdensbankens og Valutafondens årsmøde.⁶¹⁰ Gennem en vesteuropæisk tjeneste blev kvinden identificeret, og PET bemærkede i den følgende tid, at hun stod i kontakt til det danske aktivistmiljø, som hun forsynede med oplysninger om Verdensbanken. Den udenlandske myndighed benyttede i øvrigt lejligheden til at få identificeret en dansk statsborger, der tidligere havde forsøgt at kontakte hende i hendes hjemland.⁶¹¹

En noget nær tilsvarende situation indtraf, da PET i sommeren 1970 gennem en af sine kilder fik oplyst, at danske aktivister planlagde at invitere en udenlandsk trotskist til København, idet denne skulle holde tale for demonstran-

609 Diverse skrivelse fra marts og april 1970 til og fra udenlandske efterretningstjenester. Alle beroende i PET, emnesag.

610 PET, emnesag: "Vedr.: IV Internationale - United Secretariat", 29. april 1970.

611 PET, emnesag: Notits, 11. juni 1970; "Vedr.: VERDENSBANK-MØDET I KØBENHAVN 21-25/9-1970.", 18. juli 1970; "Vedr. []", 30. juli 1970; "Vedr.: Verdensbankens møde i København.", 26. juni 1970; "Vedrørende: []", 7. august 1970. PET registrerede øjensynligt ikke den pågældende dansker, men den udenlandske kvinde er fortsat registreret, jf. PET's liste over personregistreringer.

terne.⁶¹² Den følgende dag meddelte PET en vesteuropæisk efterretningstjeneste ovenstående.⁶¹³ I den følgende tid udfoldede der sig en del korrespondance mellem PET og den vesteuropæiske tjeneste, der tilsendte PET oplysninger om pågældende person, men også fotografier af ham. Da den omhandlede person ankom til Danmark, var politiet varskoet om hans ankomst. PET valgte at registrere den pågældende.⁶¹⁴

Det er således det generelle billede, at PET op til mødets afholdelse anmodede sine internationale samarbejdspartnere om oplysninger. Der er imidlertid også to eksempler på, at udenlandske tjenester af egen drift henvendte sig til PET med oplysninger. Det første eksempel bestod i, at en vesteuropæisk tjeneste på et tidspunkt overrakte PET en liste med navne på chaufførerne til de biler, der skulle lejes for at køre for de delegerede. Der var ikke supplerende oplysninger på de pågældende, men der udtryktes forhåbning om, at PET ville foretage en undersøgelse af dem.⁶¹⁵

Det andet eksempel på en udenlandsk tjenestes selvstændige virke er mere interessant: I begyndelsen af september 1970 meddelte en ifølge PET ”pålidelig” udenlandsk ”statsembudsmand, som har fået oplysningerne af en personlig ven”, at to brødre, der begge angiveligt var medlemmer af VS, og som drev et trykkeri, skulle have til hensigt at trykke falske billetter til Verdensbankens møde i Bellacenteret. PET opfattede det således, at de to brødre angiveligt ville udfærdige falske legitimationsemblemer, så aktivister kunne komme ind i centret. Desuden hed det i henvendelsen, at den ene af brødrene havde en veninde, der var ansat i Bellacenteret, og at hun havde ”adgang og kendskab til hele sikkerhedsproceduren, billetter, tidsplaner og almene oplysninger, der kunne være til nytte for potentielle demonstranter.”⁶¹⁶

Umiddelbart herefter identificerede PET den omtalte kvinde, der blev afskediget. Det hedder i PET’s notat, at en navngiven person ansat i Bellacenteret var blevet underrettet om, at den pågældende kvinde var uønsket, idet man dog

612 PET, emnesag: ”Vedr. VERDENSBANK-MØDET 1970”, 5. august 1970.

613 PET, emnesag: ”Vedr.:VERDENSBANK-MØDET I KØBENHAVN 21-25/9 1970”, 6. august 1970.

614 PET, emnesag: Korrespondance mellem PET og en vesteuropæisk efterretningstjeneste, 4. september 1970; PET, emnesag: ”[-] ankomst til København”, 18. september 1970. Pågældende er fortsat registreret, jf. PET’s liste over personregistreringer.

615 PET, emnesag: ”Vedr.: Verdensbank-mødet”, 27. september 1970.

616 PET, emnesag: ”Vedr.: A. Venstresocialisterne (VS) påtænker at lade trykke falske ”billetter” til Verdensbank-konferencens åbningsmøde. B. Penetrering af den gruppe, der står for det praktiske arrangement af mødet.”, 3. september 1970. Kontinueret 7. september 1970.

havde undladt at fortælle hvorfor. – ”og hun er herefter afskediget med øjeblikkelig virkning.”⁶¹⁷ PET underrettede derpå den udenlandske tjeneste om, hvem kvinden var, og at hendes ansættelse ved PET’s mellemkomst var blevet bragt til ophør.⁶¹⁸

Oplysningen fra den udenlandske tjeneste satte i øvrigt PET på en ekstraopgave, idet man nu skulle be- eller afkræfte forlydendet om, at de to brødre producerede falske legitimationsemblemer. Umiddelbart vidste PET ikke, hvem de to personer var. Tjenesten anmodede derfor den udenlandske myndighed om oplysninger.⁶¹⁹ Disse indløb blot få dage senere. De to personer blev nu identificeret, og samtidig kunne den udenlandske tjeneste meddele, at dens kilde havde ”bragt i erfaring, at de venstreorienterede er ved at lægge planer om at kidnappe fhv. minister McNamara i et kortere tidsrum for at opnå den dermed forbundne publicity.”⁶²⁰ De to brødre blev registreret af PET, om end myndighederne ikke kunne bekræfte de tilkomne oplysninger. Efter at verdensbankmødet var overstået, konstateredes det i en skrivelse, at PET’s undersøgelser ”i alle henseender” pegede i retning af, at de to brødre hverken havde eller havde haft til hensigt at fremstille falske adgangskort til Bellacenteret. Samtidig konstateredes det, at der ikke havde været falske kort i omløb under bankmødet. Hvad angik oplysningen om, at McNamara skulle bortføres, hed det i PET’s papir, at den oplysning måtte ”betegnes som grebet ud af luften, idet intet tyder på, at man i venstreorienterede kredse har haft sådanne planer.”⁶²¹

Uroligheder under Verdensbankens og Valutafondens årsmøde

Verdensbankens og Valutafondens årsmøde blev som nævnt afholdt i dagene fra den 21. til den 25. september 1970. Allerede et par dage forinden havde nog-

617 PET, emnesag: ”Vedr.: A. Venstresocialisterne (VS) påtænker at lade trykke falske ”billetter” til Verdensbank-konferencens åbningsmøde. B. Penetrering af den gruppe, der står for det praktiske arrangement af mødet.”, 3. september 1970. Kontinueret 7. september 1970; jf. PET, emnesag: ”Vedr. Verdensbanken – ansættelse af medhjælpere”, 7. september 1970.

618 PET, emnesag: ”Vedr. Verdensbank-konferencen”, 7. september 1970.

619 Ibid.

620 PET, emnesag: ”Vedr.: Verdensbank-konferencen”, 10. september 1970. Ovenstående PET’s oversættelse af original-dokumentet.

621 PET, emnesag: Vedr. ”[]”, 29. september 1970. De pågældende kunne registreres på grundlag af en henvendelse fra en udenlandsk tjeneste.

le aktivister imidlertid påbegyndt deres aktioner. Natten til den 19. september kastede et par gerningsmænd møtrikker mod indgangen til Hotel d'Angleterre, hvor nogle af de delegerede skulle indkvarteres.⁶²² Dermed var der varmet op til den næste aktion, der indtraf søndag den 20. september, hvor der blev afholdt et cocktailparty på Hotel d'Angleterre for de delegerede. På et tidspunkt ankom et antal aktivister udrustet med stokke og med hjelme. Aktivisterne, der væsentligst var medlemmer af KUF, forsøgte at storme hotellet, hvilket mislykkedes. Aktionen bevirkede imidlertid, at endnu flere aktivister sluttede sig til urolighederne, hvorpå der blev kastet benzinbomber, sten, maling, jernmøtrikker og flasker mod hotellet. Samlet deltog omtrent 200 aktivister. Heraf anholdt politiet 18 personer. En af de anholdte var den af PET allerede kendte maoist, medlem af KUF Finn Ejnar Madsen, der var i besiddelse af ni benzinbomber. Ifølge PET's afsluttende rapport blev urolighederne hurtigt bragt til afslutning.⁶²³

Urolighederne fik imidlertid et efterspil, for eftersom politiet havde fundet Finn Ejnar Madsen i besiddelse af benzinbomber, og da medlemmer af KUF, ifølge politiets observationer, havde "været de mest aggressive under de grove hærværkshandlinger, rudeknusninger, der er foretaget mod en række virksomheder i kvarteret omkring Rådhuspladsen", antog politiet, at der i KUF's lokaler måtte være effekter, der kunne bidrage til at løse politiets opgaver under de igangværende uroligheder.⁶²⁴ Politiet anmodede derfor Københavns Byret om ransagningskendelse til Svanevej 18, 2. sal, hvilket blev imødekommet. Politiet fandt her 16 stokke af forskellig art, der alle var anvendelige til gadekamp. Det bemærkedes i politirapporten, at stokkene svarede til dem, man tidligere havde fundet hos Finn Ejnar Madsen. Desuden fandtes der nogle petroleumsdunke, idet politiet dog anførte, at lokalerne blev opvarmet af oliefyr. Endelig blev der fundet malerbøtter, dåser, plasticspande m.v.⁶²⁵

Mens politiet befandt sig på Svanevej, blev det klart for de tilstedeværende, at lokalerne på 1. sal tilhørte samme selskab, trykkeriet Futura, som også var på

622 "Rudeknusnings-hærværk på Hotel d'Angleterre – Jernbolte gennem spejlglas", *Berlingske Tidende*, 20. september 1970.

623 PET, emnesag: "SAMLET OVERSIGT over aktionsplanlægning og de deraf følgende optøjer i forbindelse med VERDENSBANKMØDET 21-25/9 1970." Se også "Flere kendte ballademagere er anholdt. Kræves fængslet efter fund af brandflasker", *Berlingske Tidende*, 21. september 1970.

624 PET, emnesag: Skrivelse af 21. september. Beroende sammen med diverse skrivelse i sagen mod Finn Ejnar Madsen.

625 PET, emnesag: Politirapport, 21. september 1970. Ransagningskendelse til Svanevej 18, 2. sal foreligger.

2. sal. Samtidig blev det klart, at indehaveren af trykkeriet Futura var maoisten Gotfred Appel. Derpå hedder det i politirapporten:

”Da vi som nævnt havde fået oplysninger om, at lokalerne i samme ejendom 1.ste etage, bliver benyttet af samme firma, skønnede vi, at øjemedet ville forspildes ved xx ophold for at afvente rettens kendelse om ransagning.”

– og således ransagede politiet også 1. sal, hvor man blandt andet fandt molotov-cocktails, peber, ståltråd og bolte samt sten (kasteskylts). Dertil kom fundet af en æske indeholdende navne; antagelig et medlemskartotek. Endelig fandt man en mødeprotokol samt noget oplysningsmateriale m.v.⁶²⁶

Efter at ransagningen var tilendebragt, anholdt politiet Appel, der afviste kendskab til de ovenstående forhold. Vel var det rigtigt, at han stod som indehaver af Futura, men han havde intet med de ovenfor nævnte remedier at gøre. Det eneste, han medgav, var, at han lod en række unge mennesker fra KUF gøre brug af lokalerne. Desuden meddelte han, at han havde været i Mellemøsten i dagene fra den 1. til den 22. september 1970, hvilket han dokumenterede ved at fremlægge diverse billetter og stempler i sit pas. Hvad angik en eventuel forbindelse til Finn Ejnar Madsen, der som nævnt var i besiddelse af tilsvarende knipler, som blev fundet i Appels lokaler, afviste sidstnævnte at have noget med ham at gøre. Vel havde de mødtes, men Appel havde afvist Madsen. Politiet konstaterede kortfattet i afhøringsrapporten: ”Sigtede nægter sig bestemt skyldig i noget som helst ulovligt.”⁶²⁷

Udgangspunktet for aktivisterne den 21. september var en anmeldt demonstration på Blågårds Plads på Nørrebro, der også havde opnået foromtale i *Aktuelt*.⁶²⁸ Ifølge politiets oplysninger deltog omkring 2.000 demonstranter, heraf mellem 150 og 200 fremmødte anarkister fra Sverige. Nogle af demonstranterne var udrustet med hjelme og med stokke, og der blev omdelt løbesedler med teksten ”Stop de svin med alle midler – sten, køller, molotov-bomber – alt”.⁶²⁹ Mens demonstranterne endnu befandt sig på Blågårds Plads, holdt Lars Bonnevie fra De Danske Vietnamkomitéer en tale, hvor han pegede på sammenhængen mel-

626 PET, emnesag: Politirapport, 21. september 1970. De to ”xx”er markerer en overstregning i originalen. Historien om KUF’s stilling under og betydning for Verdensbankurolighederne er skitseret i Peter Øvig Knudsen, *Blekingegadebanden. Den danske celle* (Gyldendal, 2007), s. 149-178.

627 PET, emnesag: Politiets afhøringsrapport af Gotfred Appel, 22. september 1970.

628 ”Demonstrationer mod ”monopol-kapitalisme””, *Aktuelt*, 5. september 1970.

629 PET, emnesag: ”SAMLET OVERSIGT over aktionsplanlægning og de deraf følgende optøjer i forbindelse med VERDENSBANKMØDET 21-25/9 1970.”

lem den internationale monopolkapitalisme og magthavernes politik: ”Den dag befolkningen forstår denne sammenhæng, vil regningen blive præsenteret, og denne regning skal blive betalt – vær sikker på det!”, hvorpå han anførte, at demonstrationen ikke måtte ende i konfrontation med politiet. Desuden udnævnte Bonnevie ”de folk, der over hele verden kæmper mod imperialismen i Vietnam, i Latinamerika, i Afrika og Mellemøsten” som ”vore venner”, mens ”den internationale finansklige”, der ”er systemets små køtere”, udpegedes som ”vore fjender.”⁶³⁰ Derpå fulgte en tale af en udlænding ved navn ”Jorge”, der repræsenterede Solidaritetskomitéen for Latinamerika og Spanien. Sammenlignet med Jorges tale var Bonnevies aldeles afdæmpet. Således sluttede førstnævnte angiveligt med at erklære følgende:

”disse forbandede svin, der står og nyder godt af al verdens sult og fattigdom, de skal dø, og leve hele revolutionen.”⁶³¹

Dagens hovedbegivenhed var imidlertid demonstrationen foran Bellacentret, hvor der ifølge politiet var mellem 4.000 og 6.000 demonstranter. Blandt talerne var den svenske forfatter Sara Lidman, formand for Danske Studerendes Fællesråd Nils Bredsdorff og den i London bosiddende pakistanske trotskist Tariq Ali. Det var ifølge politiets oplysninger aktivisternes plan at afslutte mødet, når de delegerede forlod Bellacentret, for derpå at skabe kaos dels ved at smide partisansøm foran de bortkørende biler, dels ved at blokere flere gadekryds på vejene ind mod byens centrum. Denne plan forpurrede, fordi politiet havde sørget for, at kongressens møde afsluttedes en time tidligere end oprindeligt planlagt. De delegerede forlod uden vanskeligheder stedet. En del af demonstranterne begav sig derefter i samlet trop ind mod byen og spærrede undervejs for trafikken, mens flere demonstranter sluttede sig til, så der skønnedes at være 2.000, da de nåede frem til Rådhuspladsen. Adskillige bar hjelm og var bevæbnet med knip-ler og forskelligt kasteskyts, møtrikker til affyring med slangebøsser, og nogle havde molotovcocktails. Demonstranterne delte sig da i grupper, den største gik mod restaurant Nimb i Tivoli, hvor der kl. 20 skulle være middag for kongressens delegerede. De øvrige grupper spredtes i gaderne i den indre by, hvor de under gentagne slagsmål med politiet knuste ruder i banker og amerikansk ejede virksomheder. Politiet dannede ring om restaurant Nimb og Tivoli, og det lykke-

630 PET, emnesag: ”Underbilag I, Referat af taler. Tale af Lars Bonnevie, Blågårds Plads”, 21. september 1970.

631 PET, emnesag: ”Underbilag I, Referat af taler. Tale af ”Jorge”, Blågårds Plads”, 21. september 1970.

des at sikre afholdelse af middagen, dog ikke uden flere episoder uden for Nimb. Først hen mod midnat ebbede urolighederne i byens centrum ud.

Tirsdag den 22. september var halvdelen af de delegerede inviteret til en festforestilling i Det Kongelige Teater, hvor Kong Frederik IX ville være til stede. Den anden halvdel var inviteret til den 23. Tirsdag aften var ca. 1.000 aktivister mødt op til et lovligt anmeldt møde på Frue Plads. Efter en kort tale gik de i mindre grupper til Kongens Nytorv, hvor der var arrangeret gadeteater på Krinsen (jf. ovenfor). Efter forestillingen og en kort tale af teaterdirektør Arne Skovhus opstod der tumult. Ifølge PET's sammenfattende redegørelse blev der således iværksat en stigende aggression mod de betjente, der beskyttede gæsternes ankomst til Det Kongelige Teater. Uroen eskalerede til stenkast, molotovcocktails m.m. mod politiet og partisansøm mod de biler, der bragte gæsterne til teatret. Flere aktivister og almindelige ballademagere sluttede sig til, hvorefter politiet besluttede at rydde Kongens Nytorv og jage demonstranterne ind i St. Kongensgade og Strøget. Under dette slagsmål lykkedes det demonstranterne at bemægtige sig to af politiets motorcykler, som de satte ild til. Uroen bredte sig til hele området mellem Kongens Nytorv og Rådhuspladsen, og selv om politiet var i stand til at beskytte gæsterne, da de efter forestillingen forlod teatret, måtte man erkende, at ordensmagten i flere timer ikke havde styr på situationen. I en sammenfattende redegørelse for begivenhederne karakteriserede Jørn Bro forløbet som "helt revolutionære tilstande."⁶³²

I et møde i Embedsmændenes Sikkerhedsudvalg den 23. september 1970 berettede Arne Nielsen om de hidtidige begivenheder og udtrykte bekymring for, at urolighederne skulle gentage sig samme dags aften. Man drøftede forskellige foranstaltninger, f.eks. brug af tåregas, som politiet dog nødtigt ville tage i brug. Vandkanoner blev anset for farlige og krævede ekstra beskyttelse af dem, der skulle bruge dem. Et forslag om at rydde Kongens Nytorv et stykke tid før gæsternes ankomst til teatret blev fremsat af departementschefen i Statsministeriet og støttet af departementschefen i Forsvarsministeriet. Arne Nielsen anså det også for den mest sandsynlige løsning. Han berettede desuden, at demonstranterne benyttede sig af radiokommunikation, og han pegede på, at politiet havde vanskeligheder med at få en ransagningskendelse rettet mod "Huset" i Magstræde.⁶³³

632 PET, emnesag: "SAMLET OVERSIGT over aktionsplanlægning og de deraf følgende optøjer i forbindelse med VERDENSBANKMØDET 21-25/9 1970."

633 UM, ESU:Referat af møde, 23. sept. 1970. Dagen forinden havde en af PET's kilder den 22. septem-

Imidlertid valgte politiet at aflytte en radiosender, der var beroende i "Huset". Det fremgik for det første, at folkene i "Huset" benyttede to ulovlige radiofrekvenser. For det andet dokumenteredes det, at nogle personer, der befandt sig på gaden, via walkie-talkie meddelte en person ved radioen, når politiet gjorde dette og hint. Derpå meddelte personen ved radioen dette til endnu andre demonstranter, der således forlods var varslet om nogle af politiets foranstaltninger. Det hedder f.eks. i udskriften af aflytningen:

"Kl. 21,24: En gruppe fra Fredensgården går på Strøget. Samtlige grupper advares mod pol.mc. Kun een af ALFAs grupper har været anholdt. Han havde en sten i lommen. ALFA spørger, om der sker noget ved "Huset". EKKO svarer nej. ALFA og DELTA går nu på gågaden mod Kgs. Nytorv. Advares mod "strømmerne" ved Magasin."⁶³⁴

Samme aften, den 23. september, blev en af de involverede aktivister af en medarbejder fra Ekstra Bladet gjort opmærksom på, at politiet aflyttede stationen. Samtidig lod pågældende forstå, at politiet ville storme "Huset". Kort tid efter indstilledes aktiviteterne. De følgende dage var der blot kortvarig trafik på radiostationen, antagelig fordi aktivisterne var bange for, at politiet pejlede trafikken. Politiet fandt hurtigt ud af, hvem de fleste af aktivisterne var.⁶³⁵

De følgende dage var der kun få aktioner. Således bemærkede PET, at torsdag den 24. "forløb uden episoder". Den planlagte store demonstration på Rådhuspladsen den 25. september blev iværksat med ca. 1.000 deltagere, mange bevæbnet med knebler og kasteskyts. Men det kom ikke til store sammenstød, og igen blev der kun foretaget få anholdelser.⁶³⁶

ber under et besøg i Huset set, at der på 1. etage sad en mand med hovedtelefoner og en mikrofon i hånden. Kilden hørte politiets radiosignaler, men også de signaler, som manden med hovedtelefonerne sendte. Situationen tydede på, at nogle aktivister aflyttede politiets radio for at kunne støtte demonstranterne. PET, emnesag: "Vedr.: 'Huset', Rådmandsstræde", 23. september 1970. Vedr. "Huset" se endvidere Kommissionens beretning, bind 4.

634 PET, Historisk Arkiv, emnesag: "Vedr.: Radiomeldinger fra radiostationen i 'Huset', Rådhusstræde nr. 13", 24. september 1970. "ALFA", "DELTA" og "EKKO" var dæknavnene. Desuden anvendtes dæknavnene "BETA", "GAMMA" og "PORTVIN".

635 PET, emnesag: "Underbilag II, 'Huset' Rådhusstræde 13 samt radiokommunikation. Verdensbankmødet. Vedr.: 'Huset', Rådhusstræde/Magstræde", 2. oktober 1970.

636 PET, emnesag: "SAMLET OVERSIGT over aktionsplanlægning og de deraf følgende optøjer i forbindelse med VERDENSBANKMØDET 21-25/9 1970."

Anholdte

Da urolighederne havde lagt sig, gjorde PET regnskabet op, da tjenesten afslutningsvis udfærdigede en resumérapport.⁶³⁷ Heraf fremgik det, at politiet havde anholdt 101 personer. Af disse var 84 anholdt i forbindelse med aktioner og optøjer, én som følge af efterforskning, tre efter resultatet af ransagningen i KUF's lokaler, syv for ulovlig plakato-phængning mod Verdensbanken, fire for ulovlig plakato-phængning, og endelig var to personer blevet anholdt for "mistænkelig adfærd" ved Bella Centeret.⁶³⁸

Hvad angår spørgsmålet om de anholdtes nationalitet fremgik det, at af de 101 anholdte havde syv personer udenlandsk statsborgerskab. Fire personer kom fra Sverige, én kom fra USA, mens de to sidste havde statsborgerskab i hhv. Storbritannien og i Østrig. Sidstnævnte havde dog haft bopæl i Danmark i fire år.⁶³⁹

Om de anholdtes alders- og erhvervsfordeling fremgår følgende:

Anholdte under verdensbankuroighederne: alders- og erhvervsfordeling

under 14 år	2	personer
mellem 15 og 20 år	47	personer
mellem 21 og 30 år	49	personer
mellem 31 og 40 år	1	person
mellem 41 og 50 år	1	person
over 50 år	1	person
skoleelever/gymnasiaster	18	personer
lærlinge	6	personer
studerende	21	personer
ufaglærte	13	personer
faglærte	20	personer
andre erhverv	6	personer
stilling ikke anført	17	personer ⁶⁴⁰

Kilde: PET's arkiv, 1970

Urolighederne var således båret frem af helt unge og yngre personer, idet erhvervsfordelingen dog var mere sammensat.

Antallet af personregistreringer i forbindelse med verdensbankuroighederne

⁶³⁷ Ibid.

⁶³⁸ PET, emnesag: "SAMLET OVERSIGT over aktionsplanlægning og de deraf følgende optøjer i forbindelse med VERDENSBANKMØDET 21-25/9 1970", s. 16.

⁶³⁹ Ibid.

⁶⁴⁰ Ibid.

er ikke oplyst, men i 1980'erne besluttede daværende politimester Henning Fode, at personer, der ”som medlemmer af IV. Internationales danske afdelings inderkreds har medvirket i planlægningen af de voldsomme aktioner mod verdensbankmødet i København kan bevares indtil personernes død.” Det fremgår ikke, hvorfor Fode interesserede sig for verdensbankurolighederne på det tidspunkt, men sammenhængen har antagelig været, at visse af de registreringer, der blev foretaget i forbindelse med urolighederne, ellers skulle slettes i 1980'erne.⁶⁴¹

Vurdering af PET's indsats og urolighedernes betydning for PET's videre virke

PET opfattede sin indsats op til og under årsmødet positivt. Ganske vist havde situationen kortvarigt været ude af kontrol (for Københavns Politi), men aktivisterne havde ikke nået deres primære mål. Mødet var blevet gennemført, og kun enkelte delegerede var blevet ramt af aktivisters kasteskyts og i øvrigt uden alvorlige skader. Det styrkede desuden overbevisningen om politiets effektive bekæmpelse af optøjerne, at en kilde, der havde været til stede ved Fjerde Internationales møde den 30. september – det vil sige en lille uges tid efter urolighederne – kunne referere, at man dér havde erkendt, at politiet havde haft kendskab til aktionsplanerne. Skylden for denne lækage lagde trotskisterne på Vietnamkomitéerne.⁶⁴²

At de sidste par dage under årsmødet havde været uden seriøse sammenstød mellem politiet og demonstranterne, tilskrev politiet, at demonstranterne havde erkendt, at de, stik imod deres intentioner, havde fået pressen imod sig, men antagelig også i nogen grad befolkningen.⁶⁴³ Endelig bidrog – efter PET's opfattelse – også de mange anholdelser og de alvorlige sigtelser, der blev rettet mod nogle af de anholdte, til at formindske kamplysten hos demonstranterne. I PET's sammenfattende rapport hed det endvidere:

641 Det fremgår ikke af dokumentet, hvornår denne beslutning blev truffet, men det var antagelig i 1986. Fotokopi i PET, ujournaliseret sag.

642 PET, emnesag: ”Vedr.: Den danske sektion af IV. Internationale”, 1. oktober 1970.

643 Se f.eks. ”Nej til vold” (leder), *Politiken*, 23. september 1970; ”Ungdomspolitikere: Tåbeligt at bruge vold”, *B.T.*, 24. september 1970; ”Politiet får politisk opbakning”, *Politiken*, 24. september 1970; ”Misbrug af friheden” (leder), *Berlingske Tidende*, 24. september 1970; ”Vold uden noget fornuftigt formål. Demonstranterne skader deres egen sag”, *Berlingske Tidende*, 25. september 1970.

”Det har givet en del stof til eftertanke hos den politisk modne del af venstrefløjen, der nok udadtil vil forsøge at bibringe offentligheden den opfattelse, at volden må tilskrives gadens pøbelementer, men som indadtil nu underkaster sig en selvran-sagende analyse ud fra en indre tvivl om berettigelsen og hensigtsmæssigheden af de af dem selv iværksatte voldelige begivenheder.”⁶⁴⁴

Det var imidlertid ikke alene hos PET, at man var positivt stemt over for tjenestens virke op til og under årsmødets afholdelse. Som stedfortrædende justitsminister har daværende forsvarsminister Erik Ninn-Hansen over for Kommissionen udtalt, at han ”var tilfreds med PET’s indsats under Verdensbank-sagen. Tjenesten handlede rigtigt og håndfast.”⁶⁴⁵ Jørn Bro har tilsvarende over for Kommissionen forklaret: ”Justitsministeriet og politidirektøren udtalte deres anerkendelse af PET’s indsats, og Skat-Rørdam kom på et tidspunkt tilbage fra et møde i Justitsministeriet, der havde tilkendegivet, at PET’s greb om disse organisationer ikke måtte blive svagere end under Verdensbank-sagen.”⁶⁴⁶ På et møde med stationsledere og efterretningspersonale i de vest- og midtjyske politikredse i oktober 1970 fremhævede en PET-medarbejder, at efterretningstjenesten ”havde da også efter Verdensbankkongressens afvikling modtaget megen anerkendelse for den ydede indsats.”⁶⁴⁷

En konsekvens af, at der i dele af aktivistmiljøet var en erkendelse af, at PET måtte have haft kilder blandt aktivisterne, var, at PET’s kildenet i slutningen af 1970 næsten var slidt op. En af PET’s meget flittige kilder holdt således også kort efter urolighederne op med at virke for tjenesten. Han vendte dog tilbage på et senere tidspunkt.⁶⁴⁸ Det er i lyset heraf, at man må se PET’s forsøg på at hverve Kasper Neergaard som kilde i sommeren 1971.⁶⁴⁹ En anden konsekvens af verdensbankurolighederne var en øget tilgang til DKP. Jørn Bro har i en vidneafhøring udtalt:

”I skuffelse over forløbet af Verdensbankurolighederne kom et kraftigt opbrud på den yderste venstrefløj med det resultat, at folk strømmede tilbage til DKP til le-

644 PET, emnesag: ”SAMLET OVERSIGT over aktionsplanlægning og de deraf følgende optøjer i forbindelse med VERDENSBANKMØDET 21-25/9 1970.”

645 Kommissionens arkiv, RB: 6. december 2000.

646 Kommissionens arkiv, RB: 5. november 2002.

647 PET, administrativ sag: ”Møde med stationsledere og efterretningspersonale i de vest- og midtjyske politikredse den 28. oktober 1970 i Skive”, 10. november 1970.

648 PET, kildemappe.

649 Om emnet, se Kommissionens beretning, bind 9.

delsens store bekymring, fordi der var så mange uskoledede. Der var mere penge, stormagt og stamina over DKP end den øvrige venstrefløj.”⁶⁵⁰

Verdensbankurolighederne markerer således en slags ”højdepunkt” i den uro, der havde præget det danske samfund siden midten af 1960’erne. I løbet af årtiet havde dele af den nye antiimperialistiske venstrefløj betjent sig af vold og udenomsparlamentariske metoder som en del af den politiske kamp. Dette havde haft som konsekvens, at PET i stigende grad havde rettet fokus mod disse grupper, selv om de ikke repræsenterede nogen udenlandsk magt og heller ikke nogen væsentlig trussel mod den lovlige samfundsorden. Med urolighederne i sidste halvdel af september måned 1970 var Danmark imidlertid genstand for de mest omfattende gadekampe siden befrielsen i 1945.⁶⁵¹ Men verdensbankurolighederne markerer også et vendepunkt. Selv om Kommissionens fremstilling af PET’s overvågning af arbejdsmarkedskonflikter viser, at trotskister, maoister, anarkister og andre fra midten af 1970’erne og frem på ny søgte at sætte aktioner i gang, så var den antiimperialistiske venstrefløj blevet stækket. Nedturen for DKP, der var påbegyndt efter Ungarn 1956, var bragt til afslutning. Fra begyndelsen af 1970’erne opnåede DKP en fornyet tilgang.

Afslutning

I PET gik man efter verdensbankmødets afholdelse i gang med at skrive den sammenfattende fremstilling af begivenhederne. Rapporter og andre akter fra forberedelserne og begivenheder blev arkiveret. Sagsakterne blev forsynet med bilagsnumre. Et resultat blev en 19-siders redegørelse skrevet af Jørn Bro. Den fremhæver farligheden af de våben, som de militante aktionerende var i besiddelse af og havde brugt. Sådanne informationer understregede naturligvis berettigelsen af politiets modforholdsregler, f.eks. brugen af motorcykler mod demonstranterne og brugen af stave. Enkelte steder er den sammenfattende redegørelses pointer blevet fremhævet ud over, hvad det foreliggende materiale synes at kunne danne grundlag for. Et af de, efter begivenhederne, stærkt omdiskuterede emner

650 Kommissionens arkiv, RB: 5. november 2002.

651 PET, emnesag: ”NATO Special Committee. Politisk vold og terrorisme i NATO-lande. Note fra Komitéens formand”, 25. maj 1971 samt bilag til C-M(71)38: ”Politisk vold og terrorisme i NATO-lande. Rapport fra NATO’s Specialkomité”, 25. maj 1971, s. 6.

var et hidtil ukendt kasteskyts, kartofler, hvori der var indstukket barberblade, i redegørelsen karakteriseret som ”et yderst farligt våben”. Det mentes at være fremstillet af en særlig kreds, ”formentlig bestående af herboende eksilgrækere.” Som grundlag herfor har koncipisten sandsynligvis benyttet en ”situationsoversigt”, dateret den 16. september 1970. Det hedder, at der er ”forlydender om, at eksilgrækerne vil bevæbne sig med kartofler med isatte barberblade.”⁶⁵² Kilden til disse ”forlydender” er ikke oplyst, og rapporter fra begivenhederne ses ikke have omtalt brug af det særlige kasteskyts. Om demonstranterne havde anvendt kartofler med barberblade forbliver således udokumenteret, men i den venstreorienterede litteratur afvises påstanden.⁶⁵³ En aktør fra miljøet har dog over for Kommissionen bekræftet, at det var ”rigtigt nok”, at der blev kastet ”kartofler med barberblade”, om end den pågældende mener, at dette særegne kasteskyts oprindeligt var ”PET’s opfindelse.”⁶⁵⁴

Den sammenfattende rapport var grundlag for en kort redegørelse, som Jørn Bro gav i Embedsmændenes Sikkerhedsudvalg den 3. november. Der var imidlertid andre interesserede. Allerede den 25. september havde PET fået en opringning fra en udenlandsk efterretningstjeneste, der anmodede om at få tilsendt et resumé. Et sådant resumé forelå i midten af oktober, idet det havde været hensigten, at Arne Nielsen skulle fremlægge det i NATO’s Special Committee. Niensens pludselige død forhindrede imidlertid dette. Det udenlandske initiativ var dog også motiveret af, at der blandt de anholdte var en statsborger fra netop dette land.⁶⁵⁵ Den engelsksprogede sammenfatning på fem sider er en tro forkortelse af den 19 siders redegørelse. Også kartoflerne med barberbladene er med og omtales som ”a most dangerous missile.” Spørgsmålet om begivenhederne kan betragtes som en sejr for aktivisterne besvares samme sted med ”a definite ‘no.’”⁶⁵⁶

Redegørelsens og den forkortede udgaves understregning af den sejrige ud-

652 PET, emnesag: Lyserødt papir-læg. Ikke nærmere journaliseret. I Erik Jensen, *De hemmelige Tjenester* findes en parallel redegørelse for Verdensbankdemonstrationerne. Bortset fra visse vurderinger er der i hovedtrækkene overensstemmelse mellem de to skildringer af begivenhedsforløbet.

653 Niels Munk Plum afviste i bogen *Ekstra-Parlamentarisme. Hvorfor? Hvordan? Hvorhen?* (Christians Ejlers’ Forlag, 1971), s. 187, historien som en løgnagtig påstand. I bogen *Uro. 25 års gadekamp*, af Tom Heinemann, afvises historien som en ”medieskabt pseudo-virkelighed”, s. 29.

654 Kommissionens arkiv: Notits vedr. samtale med [...].

655 PET, emnesag: Notits af 13. november 1970, vedhæftet bilaget ”Summary of the action planning and the consequent riots in connection with the meeting of the World Bank in Copenhagen in late September 1970.”

656 Ibid.

gang af konfrontationerne må nok i nogen grad være forårsaget af et behov – måske især hos de politifolk, der havde været sat ind i de københavnske gader. I dele af pressen blev politiet efterfølgende udsat for kritik og for at være unødvendigt voldeligt. Der indgik også adskillige klager fra personer, der hævdede, at de også efter anholdelsen havde været udsat for grov vold og chikane. Spørgsmålet om, hvordan den offentlige mening vurderede begivenhederne, er – som altid – vanskeligt at besvare. Men det siger måske noget, at statsminister Hilmar Baunsgaard – efter opfordring – udtalte, at politiets indsats havde været nødvendig og til gavn for demokratiet, og at justitsministeren nogle dage efter udtalte, at demonstranternes adfærd gjorde politiets indgreb nødvendige.⁶⁵⁷

Da den efterfølgende socialdemokratiske regerings sikkerhedsudvalg i april 1972 drøftede verdensbankmødet, havde det ifølge udenrigsminister K.B. Andersen imidlertid været situationen, at sikkerhedsarrangementerne havde været så omfattende, at dele af opinionen havde fået sympati for aktivisterne. Hertil udtalte justitsminister K. Axel Nielsen, at politiets indsats havde været ”ganske rigtig i betragtning af demonstranternes planlagte adfærd.” Desuden bemærkede justitsministeren, at da

”der siden var konstateret tilbageholdenhed i de kredse, der stod bag Verdensbankdemonstrationerne var det måske berettiget at slutte, at politiets og domstolenes reaktioner havde haft en gavnlig indflydelse.”⁶⁵⁸

Sammenfattende ses det, at PET havde to opgaver op til og under Verdensbankens og Valutafondens årsmøde i Danmark fra den 21. til den 25. september 1970: For det første at bidrage til at bringe en række praktiske sikkerhedsmæssige foranstaltninger på plads. I den forbindelse havde tjenesten tæt kontakt til Nationalbanken og Bellacentret. Den anden opgave bestod i at forsyne Københavns Politi med så mange troværdige oplysninger som muligt om aktivisternes forventede aktioner i forbindelse med årsmødet. Foruden offentlig tilgængelig information havde PET knap to håndfulde kilder i de overvågede miljøer. Dertil kom, at to udenlandske tjenester selv henvendte sig til PET med oplysninger, de fandt havde relevans for den danske tjenestes arbejde. Den ene af disse tjenester forsynede PET med oplysninger, der ifølge PET’s efterforskning var grundløse. I tilslutning til mødets afholdelse foretog politiet to ransagninger, hvoraf den ene gav anledning til anholdelse. Desuden aflyttede politiet en radio, der benyttedes

657 Tom Heinemann, *Uro. 25 års gadekampe*, s. 31 f.

658 STM, RSU: Referat. Møde i Regeringens Sikkerhedsudvalg, den 7. april 1952.

af aktivisterne i "Huset" i Magstræde. Endelig fik PET viden om en af de overvågede miljøers planer, idet tjenesten på et tidligere tidspunkt havde foretaget en telefonaflytning.

Ifølge PET's overvågning var trotskisterne mest virksomme i den indledende planlægning af aktiviteter, men snart udvidedes miljøet til at omfatte næsten hele den antiimperialistiske venstrefløj i Danmark. Selv om DKP nok støttede kritikken af Verdensbanken, valgte partiet at stå uden for aktiviteterne og alene skrive herom i Land og Folk, idet partiet også undlod at tage del i planlægning af uro.

Følges PET's akter var det aktivistersnes agt at iværksætte to typer af aktiviteter: Forud for årsmødet sigtede de mod at oplyse kritisk om Verdensbanken. Det var PET's vurdering, at denne oplysningskampagne havde til hensigt at skabe forståelse for de mere militante aktioner, der ville opstå under årsmødets afholdelse. For det andet planlagde aktivisterne en række demonstrationer, happening og aktioner, der skulle indtræffe, mens årsmødet fandt sted. Det fremgår, at der fra Verdensbankgruppens side blev gjort overvejelser over, hvordan man kunne genere de delegerede mest muligt og på en måde, der skabte de største vanskeligheder for politiet.

Karakteren af de oplysninger, som PET modtog i dagene op til mødets afholdelse, gør det naturligt at vurdere kildernes troværdighed. PET's kilder synes generelt at have haft en høj grad af troværdighed. Dette gælder især den ene kilde, der stod bag de fleste af de oplysninger, som PET blev overdraget. Aktivisterne citeredes ganske vist for en drabelig sprogbrug, men sammenholdes det passerede under Verdensbankens og Valutafondens årsmøde med de oplysninger, som PET var kommet i besiddelse af op til mødets afholdelse, er der en stor grad af overensstemmelse. Det var netop derfor, at PET var i stand til at advare andre myndigheder om diverse planlagte aktioner, således at arrangørerne kunne ændre planer. Det skal endvidere nævnes, at denne ene kilde også var meget virksom i andre sammenhænge, hvor det også er Kommissionens vurdering, at pågældende havde en høj grad af troværdighed.

Justitsministeriet og PET udtrykte begge tilfredshed med PET's virke op til og under årsmødet. Mere usikkert er det, i hvilket omfang dagspressen og opinionen støttede politiet under og efter urolighederne. Dele af kildematerialet peger i retning af, at nogle var af den opfattelse, at politiet gik for langt i dets sikkerhedsforanstaltninger. Omvendt fremhævedes det i PET's samtidige analyser, at aktivisterne gjorde skade på deres eget omdømme, mens urolighederne fandt sted, idet dele af offentligheden tog skarpt afstand fra uroen. Uanset hvordan politiets indsats efterfølgende bedømtes, fik verdensbankurolighederne to væ-

sentlige konsekvenser for PET's fortsatte virke. For det første var PET's kildenet slidt op. Og for det andet markerede urolighederne et vendepunkt for den anti-imperialistiske venstrefløj i Danmark. Som en følge heraf opprioriteredes på ny overvågningen af DKP.